

Martti Vihanto

Postia Suomen Joutsenelta ja Tristan da Cunhalta

Suomen Joutsen teki merivoimien koululaivana ollessaan kahdeksan valtameripurjehdusta vuosina 1931–39. Pisin matka kesti yhdeksän kuukautta ja kulki Kap Hornin ympäri lännestä itään. Reittien varrelta lähetetyt kirjeet ja muut postilähetykset ovat mielenkiintoinen kappale Suomen laivapostin historiaa.

Laivalla kotimaan postitaksat

Suomen Joutsen oli alun perin ranskalainen rahtilaiva. Liki 100 metriä pitkä fregatti laskettiin vesille vuonna 1902 ja sai nimekseen Laënnec ranskalaisen lääkärin René Laënnecin mukaan. Tämä tunnetaan stetoskoopin keksijänä ja esiintyy muun muassa Ranskan postimerkillä vuonna 1952. Suomen valtio osti laivan vuonna 1930.

Valtameripurjehduksiin osallistui kuhunkin keskimäärin vähän vajaat 200 miestä. Ulkomaisissa satamissa käytiin yhteen laskien 55 kertaa. Luvut ovat kirjasta *Suomen Joutsen* (Merikustannus 1989), jonka kirjoittajat ovat Juhani Aalste, Heikki Aittola ja Jukka Mauno.

Turkulainen merikeskus Forum Marinum on julkaissut laiva-aiheista omakuvapostimerkkien sarjaa vuodesta 2016 alkaen. Seitsemäs ilmestyi kesällä 2022 ja esittää Suomen Joutsenta. Turun Postimerkkikerhon merkissä vuodelta 2008 on kuva laivan keulasta.

Ensimmäisessä Aboex-näyttelyssä vuonna 1963 ilmestyi 40 pennin eduskuntatalomerkki. Ensipäivänkuoressa on Suomen Joutsen ja taustalla Turun linna (osakuva). Turun Postimerkkikerhon perustamisvuotena pidetään nykyään vuotta 1929. Laiva on myös vuoden 1989 Aboex-näyttelyn 1.4. erikoisleimassa.

Satamissa viivytettiin keskimäärin noin viikon ajan. Vierailut olivat samalla tehokasta suhdetoimintaa, joka teki Suomea ja sen vientituotteita tunnetuksi maailmalla. Noihin aikoihin suuret purjelaivat olivat jo harvinaisia näkyjä ja herättivät huomiota siellä missä liikkivat.

Laivalla saattoi käydä satamassa tuhansia vierailijoita, valtionpäämiehistä alkaen.

Pitkillä matkoilla kaukana kotoa oli tarvetta lähettää kirjeitä ja muuta postia kotimaahan. Tämä oli mahdollista tavanomaiseen tapaan satamissa, jolloin noudatettiin paikallisia postitaksoja ja muita sääntöjä. Vaihtoehtona oli käyttää Suomen postimerkkejä ja lähettää posti laivalta, mahdollisesti kirjelaatikkoon laittamalla. Janne Sahlstein kertoo postin käsittelystä *Filatelistissa* 10/2002.

UPUn maailmanpostisopimuksen mukaan sotalaivoilta voitiin lähettää postia kotimaahan kyseisen maan postitaksojen mukaan. Esimerkiksi kirjeen taksa Suomen Joutsenen matkojen aikaan oli 2 markkaa. Lähetykset sinetöitiin postisäkkeihin, vietiin maihin ja lähetettiin Helsinkiin, missä säkit avattiin ja posti jaettiin edelleen perille. Muun muassa paketteja ei voinut laivalta lähettää.

Kaksi sotilasleimaa

Suomen Joutsenella oli lähtevää postia varten käytössä postileima. Sitä on kahta tyyppiä siten, että ykköstä käytettiin ensimmäisellä matkalla ja kakkosta muilla matkoilla. Ykkösessä ei ole päivämäärää.

Löysin eri lähteistä kuvan 27 postilähetyksestä, jotka on leimattu Suomen Joutsenen leimalla. Niissä on tavallisia kirjeitä ja postikortteja, pari kirjattua kirjettä sekä painotuote. *Kurressa* 3/1975 on kuva kymmenestä kirjeestä ja kortista, jotka on lähettänyt sama henkilö.

Kaikki mainitut postilähetykset on osoitettu Suomeen, ja niissä on kahta lukuun ottamatta oikea taksa. Karkeasti arvioiden voisi ehkä sanoa, että lähetyksiä on kaikkiaan säilynyt suurin piirtein kymmenkertainen määrä. Kirjatuista kirjeistä ainakin osa on suljettu laivan omalla lakkasinetillä. Laivalla ei ilmeisesti ollut kirjauslipukkeita.

Suomen Joutsenen postileimojen väri on violetti. Tyyppin II leima on kirjeellä laivan toiselta valtamerimatkalta (osakuva). Postimaksuksi olisi riittänyt kotimaan taksan mukainen 2 markkaa. Takana on Helsingin tuloleima 22.4.1933.

Suomen Joutsenen leimojen sijoittaminen postileimaluokitukseen on jonkun verran hankalaa. Tyyppi I on enemmänkin sotilasyksikköleima kuin postimerkkien mitätöintiin tarkoitettu postileima. Tyyppi II on siltaleima, jota esimerkiksi Eero J. Helkiö ei mainitse siltaleimakirjassaan. Leimoja ei ole myöskään Tuomas Pirosen erikoisleimakirjassa. Johan Snellman luetteloi ne laivapostitoimistoleimoiksi.

Vapaakirjeitä Tristan da Cunhalta

Suomen Joutsenen seitsemäs valtamerimatka kulki keskivaiheillaan Uruguaysta Etelä-Afrikkaan. Tristan da Cunhan saariryhmä keskellä Atlanttia oli sopivasti puolivälissä, ja siellä pysähdyttiin helmikuussa 1938. Mukana olleet neljä merikadettia kertovat käynnistä Visa Auvisen kirjassa *Suomen Joutsen, onnekas satavuotias* (TS-Yhtymä 2003).

Laiva jäi ankkuriin muutaman mailin etäisyydelle pääsaaren rannasta, ja sieltä tuli heitä tervehtimään viisi venekuntaa. Yksi niiden miehistä osoittautui norjalaiseksi, jonka äiti oli suomalainen. Kadetit kertovat edelleen, että saarelle poikkeaa englantilainen sotalaiva

ainakin kerran vuodessa ja tuo samalla postia. Käynnistä kirjoittaa myös Seija-Riitta Laakso *Filatelistissa* 2/1996.

Philatelia Fennicassa 7/1956 ja 4/1988 on kuva kahdesta kirjeestä, jotka laivalla palvelleet luutnantit lähettivät vaimolleen. Toinen lähettäjästä, Erkki Ainamo kirjoittaa, että kansainvälisen sopimuksen mukaan kirjeitä sai lähettää maksutta. Tiedon hän sai Tristan da Cunhan ainoalta virkamieheltä, joka oli englantilainen sotilaspappi sekä samalla opettaja ja tuomari.

Suomen Joutsen kävi Tristan da Cunhalla, kun se purjehti Etelä-Amerikasta Afrikkaan vuonna 1938 seitsemännellä valtamerimatallaan. Kuvan postimerkki on vuodelta 2009.

Molemmat kirjeet menivät kuitenkin lunastukseen, ja niillä on mallin 1930 merkkejä 7 markan verran. Missähän ja minkä maan taksojen mukaan tämä on mahdollista laskea? Lars Wikberg mainitsee *Philatelia Fennican* numerossa 6/1988 postikortin ja Raimo Väisänen numerossa 7/1988 kirjeen, jotka ovat tulleet perille Suomeen ilman lunastusta.

Territorio kaukana kaikesta

Tristan da Cunha on syrjäinen saariryhmä ja Britannian merentakainen alue Etelä-Atlantilla. Samannimisellä pääsaarella asuu vajaat 300 asukasta. Lähimmälle mantereelle, Afrikkaan on matkaa suunnilleen 2500 kilometriä, minkä taittamiseen menee vuorokauden verran aikaa. Lentokenttää ei ole.

Tristan da Cunhan saariryhmä on Ison-Britannian aluetta ja Saint Helenan hallinnon alainen. Sen ensimmäisen postimerkkisarjan merkit vuodelta 1952 ovat Saint Helenan merkkien lisäpainamia. – Kolme shillinkiarvoa on kuvattu vuonna 1984 ilmestyneessä sarjassa. – Tristanille suunniteltiin postimerkkejä jo aikaisemmin, ja vuoden 2008 merkissä on niistä yhden pennyn arvo, jota ehdittiin painaa yksityisluontoisesti.

Tristan da Cunhan ensimmäiset postimerkit ilmestyivät vuonna 1952 ja ovat Saint Helenan merkkien lisäpainamia. Tätä ennen oli jo vuonna 1946 suunniteltu omien postimerkkien julkaisemista. Yhtä arvoa painettiin yksityisluontoisesti, ja sitä lienee muutamilla postilähetyksillä. Tristanin postimerkeillä punainen pingviini aiheinen paikallismerkki on kuvattu ensimmäisen kerran vuonna 1979.

Kaikkiaan postimerkkejä on ilmestynyt Tristan da Cunhalla noin 1400 erilaista. Lunastusmerkkejä on kolme sarjaa. Merkit on luetteloitu esimerkiksi *colnect.com*-sivustolla, ja *Michel*-luettelossa ne ovat eteläisen Afrikan niteessä.

Kerran on postimerkkien julkaiseminen ollut vähällä päätyä. Tristan da Cunhan pääsaari on itse asiassa tulivuori, jonka vain yhdellä ulokkeella on asutusta. Vuonna 1961 tulivuori purkautui, ja saaren väestö jouduttiin evakuoimaan. Tätä ennen huhtikuussa oli ehditty julkaista sarja **Elisabet**-aiheisia käyttöpostimerkkejä.

Philatelia Fennicassa 5/1962 kerrotaan, että postimestari oli ottanut evakuoinnin yhteydessä mukaansa postimerkkivaraston ja leimasimet. Hän joutui kuitenkin heittämään kaikki mereen saatuaan toimenpiteelle lennätintietä määräyksen. Kun tulivuori oli rauhoittunut, asukkaat halusivat palata takaisin kotisaarelleen, ja uusia postimerkkejä alkoi ilmestyä jälleen huhtikuussa 1963.

Suomen Joutsen on nykyään museolaivana Turussa Aurajoen länsirannalla. Se on kaupungin omistuksessa ja kuuluu merikeskus Forum Marinumin kokoelmiin.

Julkaistu: *Filatelisti* 2/2023

Tristan da Cunhan kolmannen lunastuspostimerkkisarjan merkeissä vuodelta 1986 on pääsaaren ääriiviivat. – Vuonna 1973 tuli kuluneeksi kymmenen vuotta siitä, kun asukkaat palasivat tulivuoren purkauksen jälkeen kotisaarelleen. – Prinssi Philip teki vierailun Tristanille vuonna 1957 paluumatkalla Melbournen olympialaisista. Vierailu on aiheena Philipin 70-vuotisjuhlapostimerkissä vuodelta 1991.